REDAKSJONELT

MINORITETSRETNINGER I ISLAM

Tema for dette nummeret av *DIN* har vi valgt å kalle "Minoritetsretninger i islam". De seks forfatterne bruker minoritetsbegrepet på ulike måter. For det første viser begrepet til noen av de mindre retningene som finnes innenfor islam. Islam fremstilles ofte som en ensartet religion med utgangspunkt i hovedretningen sunni-islam. I dagens offentlige islam-debatt presenteres for eksempel kjønnsroller, billedforbud og religiøs autoritet som etablerte og uforanderlige sannheter i islam, uten rom for variasjoner og alternative tolkninger. Islam består imidlertid av flere mindre retninger, som blant annet inkluderer sjia-islam, sufisme og alevisme. Det er disse retningene av islam dette nummeret av *DIN* søker å belyse. Retningene representerer ofte alternative syn på det som blir ansett for å være etablerte tolkninger av islam (for eksempel i syn på lederskap, avbildning av Profeten, og kjønnsroller), uten at heller ikke disse retningene må forstås som enhetlige system. Det finnes generelt lite forskningslitteratur på skandinaviske språk som utfordrer det ensidige bildet av islam. Selv om enkeltpublikasjoner er blitt utgitt de siste årene (Raudvere og Stenberg 2009, Flaskerud 2008, Thurfjell 2008, Markussen 2005, Natvig og Markussen 2005), mangler fremdeles tilstrekkelig tilgjengelig litteratur om disse retningene på norsk, dansk og svensk. Denne utgaven av *DIN* vil derfor fremheve mindre retninger innenfor islam, og da særlig sjia-islam, sufisme og alevisme som eksempler på minoritetsretninger som finnes i islam. Temaet minoritetsretninger i islam er for øvrig også underrepresentert i internasjonal forskning på islam og minoritetsforhold. I stedet diskuterer man islam som en minoritet i et ikke-muslimsk miljø, eks. i Vesten eller i Afrika, eller man drøfter hvordan islam forholder seg til minoriteter, da i betydningen til ikke-muslimer.

Sjia-islam er den nest største retningen innenfor islam, og omtrent 15 prosent av dagens muslimer betegner seg selv som sjia-muslimer.

Sjia-islam er for øvrig igjen delt inn i flere retninger. I hovedsak finnes det flere likhetstrekk enn forskjeller mellom sunni- og sjia-islam, men sjia-islam skiller seg ut på noen områder. For eksempel er spørsmålet om profeten Muhammads arvtaker og etterfølger en hovedforskjell mellom sunnisme og sjiisme. Mens sunni-muslimer anerkjenner fire kalifer som Profetens arvtakere, fastholder sjia-muslimer at Ali ibn Abi Talib er hans rettmessige arvtaker. I tillegg utgjør *ashura*-ritualet en viktig forskjell mellom de to retningene. Sjia-muslimer markerer *ashura* hvert år i måneden *muharram*, for å minnes Husseins (Alis sønn og Profetens barnebarn) lidelser og martyrdød.

Sufisme omtales gjerne som islams mystiske retning, og knyttes gjerne an til "indre" og esoteriske opplevelser av religionen islam. Sufismen har røtter tilbake til islams tidlige historie, og også i dag finnes flere ulike sufi-ordener (*tariqa*) som opererer på forskjellige steder i verden i dag.

Alevisme er en retning av islam som er særlig utbredt i Tyrkia. Alevisme betegnes ofte som en synkretistisk religiøs retning, som har røtter til Bekhtashi-bevegelsen i sjia-islam. Alevier vektlegger særlig Ali ibn Abi Talibs rolle og betydning, og har på denne bakgrunn utviklet flere særegne trosforestillinger og ritualer.

I stedet for å fokusere på islam som en lukket og ensartet religion uten rom for variasjoner og alternative tolkninger, retter artiklene i dette nummeret oppmerksomhet mot mangfold, motdiskurser og såkalte heterodokse retninger, som gjerne representerer ulike tolkninger når det gjelder spørsmål om religiøs autoritet, praksis og kjønnsroller. Den andre betydningen av minoritetsbegrepet som dette nummeret av *DIN* vil belyse, er i forhold til de skiftende posisjoner som en religiøs tradisjon og religiøse personer kan representere. Forfatterne synliggjør at majoritets- og minoritetsposisjoner ikke nødvendigvis er permanente posisjoner. Catharina Raudvere viser i sin artikkel at sufisme innehar ulike roller i dagens Bosnia. Det finnes sterke oppfatninger om hva som markerer "autentisk" islam, og ikke minst hva som kan kjennetegnes som "bosnisk" islam. I en slik kontekst blir spørsmålet om hvem som representerer religiøse majoritets- og minoritetsposisjoner viktige. Hege

Irene Markussen følger også opp denne tråden i sin artikkel om alevisme i Tyrkia. Markussen hevder at alevismen blir forstått og presentert som en synkretistisk religiøs tradisjon, som har blitt formet av møtet mellom alevier og ikke-alevier i ulike kontekster og perioder. Slike møter har igjen preget dagens tyrkiske aleviers selvforståelse som representanter for en synkretistisk religion, og som en minoritetsretning innenfor islam. Simon Stjernholms artikkel skildrer ulike sufimiljøer i London, og tar særlig opp spørsmålet om forholdet mellom "tradisjonell" islam og sufisme. På denne måten undersøker Stjernholm minoritetsbegrepet som betegnende for forståelse av religiøs autoritet i oppfatninger av sufisme som "mystisk" og "levd" religion overfor retninger som hevdes å representere "tradisjonell" islam. Marianne Holm Pedersens artikkel omhandler hvordan irakiske kvinner i København utfører sentrale sjia-muslimske ritualer. Ikke bare argumenterer Holm Pedersen for at disse ritualene er preget av diasporagruppene som praktiserer ritualene, men at de også er situert og preget av den lokale danske kontekst. På denne måten belyses minoritetsbegrepet på en ny måte, nemlig hvordan en religiøs minoritetsgruppes religiøse praksis påvirkes og preges av hverdagslivet i det danske majoritetssamfunnet. Marianne Bøe skriver i sin artikkel om en sjia-islamsk ekteskapsordning som kalles *mut'a* eller *sighe*. Såkalt midlertidig ekteskap representerer en hovedforskjell mellom sunni- og sjia-islam. Bøes artikkel viser likevel at midlertidig ekteskap praktiseres og oppfattes ulikt avhengig av om det utføres i en sjia-muslimsk majoritets- eller minoritetskontekst. På denne måten gir midlertidig ekteskap eksempel på hvordan en religiøs forordning er gjenstand for fortolkning og kan både videreføres og fornyes på ulike måter. Ingvild Flaskerud diskuterer i sin artikkel Tolverretningen i sjia-islam som majoritetsposisjon i Iran. Ikke bare er sjia-islam i en majoritetsposisjon, men den religions-politiske diskursen er dominert av bestemte autoritative tolkninger av det "sanne" budskapet i islam. Flaskerud drøfter hvordan kvinners sørge- og minneritualer kan fungere som mikro-offentligheter, hvor alternative posisjoner artikuleres gjennom verbale og korporale medier og former en motdiskurs. Den religions-politiske diskursen er preget av hvilke

muligheter konkurrerende posisjoner har til å påvirke den offentlige debatten, snarere enn en debatt mellom majoritets- og minoritetsposisjoner,

Framfor alt viser det lille knippe av artikler i dette nummeret av *DIN* at det pågår en aktiv diskusjon blant muslimer om hva islam er, og at islam i denne prosessen stadig er i endring. Artikkelbidragene anskueliggjør på hvilke måter islamsk teologi, rituell praksis og muslimske verdier utformes kontinuerlig i møte med levd liv i ulike kontekster.

Vi vil gjerne få takke Fritt Ord og Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitet i Bergen som med sine sjenerøse økonomiske bidrag gjorde det mulig for forfatterne å møtes til workshop i Bergen høsten 2010 og høsten 2011.

Ingvild Flaskerud og Marianne Bøe